

ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА МАЙНОВІ АВТОРСЬКІ ТА СУМІЖНІ ПРАВА ЯК ПРЕДМЕТ ЗАСТАВИ

Андрій Грищенко,
*аспірант кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса
Шевченка*

Незважаючи на зацікавленість ученими проблемою застави авторських та суміжних прав багато питань практичного та теоретичного характеру залишаються невирішеними. Відповідні дослідження проводились як ученими Російській Федерації [1; 6; 7; 9], так і вітчизняними науковцями [5; 8]. Саме тому існує нагальна потреба у дослідженні регулювання застави майнових авторських та суміжних прав за українським законодавством.

Мета статті — *провести аналіз вітчизняного законодавства у сфері звернення стягнення на майнові авторські та суміжні права й визначити його недоліки. Сформулювати пропозиції теоретичного та практичного характеру для удосконалення нормативного регулювання звернення стягнення на майнові авторські та суміжні права.*

Звернення стягнення на предмет застави, якою виступають майнові авторські та суміжні права, є надзвичайно важливим та складним питанням. Загальні норми вітчизняного законодавства щодо звернення стягнення на предмет застави (чи припинення права застави взагалі) не враховують специфіку даного типу застави. Тому на практиці може виникнути ряд питань: які

норми законодавства слід застосовувати: ті, що регулюють заставу в цілому, чи ті, що регулюють заставу прав.

Оскільки заставне зобов'язання є акцесорним, то право застави припиняється у разі припинення зобов'язання, забезпеченого заставою. Однак припинення застави, за загальним правилом, не призводить до припинення основного зобов'язання.

Відповідно до ст. 593 Цивільного кодексу України право застави припиняється у разі:

- 1) припинення зобов'язання, забезпеченого заставою;
- 2) втрати предмета застави, якщо заставодавець не змінив предмет застави;
- 3) реалізації предмета застави;
- 4) набуття заставодержателем права власності на предмет застави.

Як бачимо, законодавець таку підставу припинення права застави, як звернення стягнення на предмет застави, окремо не виділяє (однак аналіз шляхів звернення стягнення на предмет застави дозволяє зробити висновок, що це п.п. 3 і 4 вищенаведеної статті).

Відповідно до ч. 3 статті 593 Цивільного кодексу України у разі припинення права застави внаслідок виконання забезпеченого заставою

зобов'язання заставодержатель, у володінні якого перебувало заставлене майно, зобов'язаний негайно повернути його заставодавцеві. Ця норма, на нашу думку, може бути використана за аналогією до закону для повернення заставодавцю матеріального об'єкта, в якому виражено твір.

Не викликає сумніву, що при укладенні договору застави заставодержатель повинен отримати у володіння матеріальний об'єкт, в якому виражено твір. Слід підкреслити, що залежно від обставин, вартість такого об'єкта може значно відрізнятися. Наприклад, вартість рукопису літературного твору є незначною, а вартість твору образотворчого мистецтва може бути дуже істотною. Слід пам'ятати, що сам об'єкт, в якому виражений результат творчої діяльності, *не є* предметом застави, а знаходиться у заставодержателя лише з метою забезпечення можливості реалізації заставлених прав заставодержателем у випадку звернення стягнення на предмет застави (майнові авторські та суміжні права).

Процедура реалізації предмета застави повинна проводитись із дотриманням усіх вимог відповідних нормативно-правових актів.

Відповідно до ч. 1 ст. 590 ЦК України звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено законом або договором. Відповідно до ч. 6 ст. 20 Закону України «Про заставу» звернення стягнення на заставлене майно здійснюється за рішенням суду або третейського суду, на підставі виконавчого напису нотаріуса.

Цивільний кодекс передбачає декілька підстав виникнення у заставодержателя права звернути стяг-

нення на предмет застави. Так, відповідно до ст. 590 ЦК України заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави в разі невиконання основного зобов'язання в установленій строк, а також, у випадку ліквідації юридичної особи-заставодавця незалежно від строку виконання основного зобов'язання.

Звернення стягнення на майнові права як предмет застави можливе:

- а) у судовому порядку;
- б) у позасудовому порядку.

Якщо обтяжувач звернувся до суду, а той задовольнив позов, то в рішенні суду зазначається:

- 1) загальний розмір вимог та всі його складові, що підлягають сплаті обтяжувачу з вартості предмета забезпечувального обтяження;
- 2) *опис рухомого майна*, за рахунок якого підлягають задоволенню вимоги обтяжувача;
- 3) заходи щодо *забезпечення збереження предмета* забезпечувального обтяження або передання його в управління на період до його реалізації, якщо такі необхідні;
- 4) *спосіб реалізації предмета забезпечувального обтяження* шляхом проведення публічних торгів або із застосуванням однієї з процедур, передбачених статтею 26 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень»;
- 5) *початкова ціна предмета* забезпечувального обтяження для його подальшої реалізації на публічних торгах у порядку виконавчого провадження. Якщо інше не передбачено рішенням суду, реалізація предмета забезпечувального обтяження проводиться шляхом його продажу на

публічних торгах у порядку, встановленому законом.

Таким чином відповідно до Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» та ЗУ «Про заставу» *основним* способом реалізації предмета застави є продаж з публічних торгів.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» обтяжувач має право на власний розсуд обрати один із таких позасудових способів звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження:

- 1) передавання рухомого майна, що є предметом забезпечувального обтяження, у власність обтяжувача в рахунок виконання забезпеченого обтяженням зобов'язання в порядку, встановленому цим Законом;
- 2) продаж обтяжувачем предмета забезпечувального обтяження шляхом укладення договору купівлі-продажу з іншою особою-покупцем або на публічних торгах;
- 3) відступлення обтяжувачу права задоволення забезпеченої обтяженням вимоги у разі, якщо предметом забезпечувального обтяження є право грошової вимоги;
- 4) переказ обтяжувачу відповідної грошової суми, у тому числі в порядку договірної списання, у разі, якщо предметом забезпечувального обтяження є гроші або цінні папери.

Зрозуміло, що способи звернення стягнення, передбачені п.п. 3 і 4 ст. 26 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», у випадку застави майнових авторських та суміжних прав застосовуватись не можуть. Оскільки в одному випадку

предметом обтяження є право грошової вимоги, а в другому — гроші або цінні папери.

Тут слід підкреслити, якщо предметом договору застави є право (право вимоги на отримання гонорару), що виникає на підставі (авторського чи іншого) договору, тоді йдеться не про заставу авторських чи суміжних прав, а про заставу права вимоги. Тому у випадку застави саме майнових авторських та суміжних прав доцільніше вести мову про передання майнових авторських та суміжних прав, що є предметом забезпечувального обтяження, у власність обтяжувача, шляхом відступлення обтяжувачу цих прав.

Враховуючи наведене вище, можна зробити таку пропозицію. Так, при укладенні договору застави майнових авторських та суміжних прав до його складу може включатись попередній договір про переуступку цих прав. Тоді, в разі невиконання основного зобов'язання, кредитор може спиратись на відповідні норми договору застави, які зобов'язують заставодавця передати відповідні права кредитору.

У цьому разі законом має бути встановлена спеціальна процедура. Якщо боржник добровільно передає кредитору відповідні права, то жодних проблем не виникає. Однак сьогодні постає питання як примусово звернути стягнення на майнові авторські та суміжні права.

На нашу думку, враховуючи особливості предмета застави та загальні положення заставного права, на законодавчому рівні потрібно встановити такий алгоритм дій при примусовому зверненні стягнення на майнові авторські та суміжні права. У випадку, якщо у заставодавця виникло право звернути

стягнення на предмет застави, а заставодавець відмовляється вчиняти дії з передання відповідних прав кредитору, останній звертається до суду. Суд, розглянувши вимоги заставодержателя, виносить рішення про звернення стягнення на предмет застави та надсилає його, крім сторін (та інших суб'єктів процесу), до спеціального уповноваженого органу — Державного департаменту інтелектуальної власності (далі — Департамент). Він, розглянувши надіслані матеріали (рішення суду, копію договору застави майнових прав), видає заставодержателю правовстановлюючий документ — свідоцтво.

У свідоцтві, виданому Департаментом, зазначається, що відповідна особа — заставодержатель — має певні права (визначені договором як предмет застави; відповідний договір, зареєстрований цим Департаментом¹) на відповідний об'єкт творчої діяльності (цей об'єкт був зареєстрований цим Департаментом, тому одразу зазначаються реквізити відповідних документів), яких ця особа набула на підставі договору застави (зазначаються реквізити договору та рішення суду). Отримавши такий правовстановлюючий документ, кредитор може цілком вільно реалізовувати набуті права. Таким чином, Державний департамент інтелектуальної власності може здійснювати контроль процесу застави майнових авторських та суміжних прав.

Такий спосіб звернення стягнення, як відступлення заставлених

прав заставодержателю, є, безперечно, дуже зручним та зрозумілим, однак, на нашу думку, він не є справедливим. Як впливає з розвитку інституту застави, головною метою останньої є забезпечення основного зобов'язання, а не отримання прибутку. У випадку, коли боржник передає кредитору свої майнові права, що були предметом застави (за винятком прав вимоги), права якоїсь зі сторін порушуються. У переважній більшості випадків вартість переданих у заставу майнових прав не дорівнює невиконаному зобов'язанню (наприклад, вірогідність того, що вартість майнових прав дорівнює сумі неповернутого кредиту, мізерна). Враховуючи особливості становища сторін договору застави², вартість предмета застави майже ніколи не завищується, а навпаки занижується.

Підсумувавши наведене вище, слід зробити висновок, що при переступці заставлених прав заставодержатель (у більшості випадків) отримує більше, ніж отримав би при виконанні боржником основного зобов'язання. Однак можлива й інша ситуація, коли вартість таких прав значно менша, ніж вимога за основним зобов'язанням. Спеціальні норми ЗУ «Про заставу» не регулюють ці питання, оскільки вони призначені для регулювання застави прав вимоги. Тому нині постає питання: які наслідки звернення стягнення майнових прав (крім прав вимоги), якщо вартість останніх перевищує (нижче) розмір вимоги

¹ На нашу думку, договір застави майнових авторських та суміжних прав має реєструватись тим же органом, що здійснює реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності — Державним департаментом інтелектуальної власності.

² Зазвичай заставою забезпечуються договори кредиту та позики, тому в цих стосунках учасники рівні юридично, але аж ніяк не економічно.

кредитора із забезпеченого зобов'язання.

Відповідно до ст. 591 ЦК України якщо сума, одержана від реалізації предмета застави, не покриває вимоги заставодержателя, він має право отримати суму, якої не вистачає, з іншого майна боржника. Однак дана норма стосується такого способу реалізації предмета застави як продаж із публічних торгів. Таким чином, у законодавстві виникає прогалина стосовно того, які дії має вчинити заставодержатель, якщо вартість заставлених майнових прав не покриває його вимог із зобов'язання? Тому, на нашу думку, ч. 4 ст. 591 ЦК України потребує доповнення наступного змісту: «У випадку реалізації такого предмета застави, як майнові права (крім права вимоги), шляхом переуступки відповідних прав заставодержателю, зобов'язання, забезпечене заставою, вважається виконаним, якщо інше не встановлено договором чи законом». Наявність такої норми дозволить сторонам чітко передбачати наслідки звернення стягнення, а у відповідних випадках — встановлювати власне регулювання цього питання.

Для більш досконалого регулювання відносин застави майнових прав до ЗУ «Про заставу» мають бути внесені доповнення щодо способів звернення стягнення на майнові права. Крім урахування наведених вище пропозицій, вважаємо за доцільне передбачити в ЗУ «Про заставу» такі шляхи звернення стягнення на майнові авторські та суміжні права:

- а) продаж відповідних прав з публічних торгів;
- б) передання відповідних прав до організацій колективного управління правами, при якому виго-

донабувачем стає заставодержатель.

Застосування продажу відповідних прав з публічних торгів теоретично має сприяти ефективнішому використанню застави у господарському житті. Однак існуючі нині правила звернення стягнення на предмет застави шляхом реалізації його на публічних торгах назвичайно сповільнюють процес реалізації прав заставодержателя щодо предмета застави.

Реалізація предмета застави шляхом публічних торгів відповідає інтересам суб'єктів заставних правовідносин, насамперед, у випадках реалізації високоліквідного майна. Крім того ціна формується на конкурентних засадах і можливості її зменшити у сторін майже нема.

Вважаємо за потрібне доповнити чинне законодавство, надавши можливість кредитору (заставодержателю) самостійно брати участь у торгах. На думку деяких учених, надання права участі в торгах заставодержателю дозволило б пришвидшити процедуру звернення стягнення [4; 57]. В цьому випадку заставодержатель має можливість придбати предмет застави за справедливою ціною (ціна формується вільно), а у випадку, коли зазначена сума не покриває основне зобов'язання, заставодержатель міг би отримати решту в загальному порядку.

Далі розглянемо такий спосіб звернення стягнення на певні майнові права, а особливо *майнові суміжні права*, як передання відповідних прав до організацій колективного управління правами, під час якого вигодонабувачем стає заставодержатель. Така пропозиція пов'язана з особливістю реалізації цих прав, а також неможливістю потен-

ційного правовласника самостійно забезпечувати їх захист.

Під колективним управлінням авторськими та суміжними правами розуміють систему управління, відповідно до якої правовласники передають певним (спеціально для цього створеним) організаціям деякі авторські та суміжні права, а також контроль за їх використанням, *збором винагороди* та його *розподілом* між правовласниками.

«... Діяльність з колективного управління містить щонайменше два фундаментальні аспекти: збір винагороди та її розподіл» [2; 351]. Саме цей аспект є надзвичайно привабливим для заставодержателя. Передання авторських та суміжних прав в управління як спосіб звернення стягнення має дві істотні переваги над переуступкою права. По-перше, заставодавець залишається володільцем майнових прав, він лише не отримує винагороди за їх використання, а по-друге, така конструкція дозволяє залучити необмежене коло осіб у ролі заставодержателів. Якщо особа бажає передати в заставу майнові авторські та/або суміжні права, то контрагент (наприклад, банк) може відмовитись від цього, розуміючи складнощі реалізації та управління цими правами (необхідність професійної підготовки, значні матеріальні ресурси, тощо). Ми не розглядаємо особливостей укладання договору про передання прав в управління, оскільки це виходить за межі проблематики відповідного дослідження. Сучасна наука цивільного права досліджує ці питання [3; 96-113].

Враховуючи недоліки вітчизняного законодавства, можна зробити

висновок, що сьогодні найбільш реально використовувати конструкцію фактичної застави. Змінюючи конструкцію фактичної застави³ під заставу майнових авторських та суміжних прав ми отримуємо авторський (ліцензійний) договір із рядом спеціальних умов. Відповідно до такого авторського договору, правовласник передає свої права, за певну винагороду іншій особі. Протягом певного строку (наприклад року) правонабувач не має права користуватись відповідними майновими правами. Особа, яка передала права, протягом певного строку (один рік) має право, сплативши певну суму повернути їх. Сума, яку має сплатити особа (назвемо її *фактичним заставодавцем*), складається з суми, що була отримана нею при передачі прав та суми, передбаченої договором. У такому випадку ми маємо (з економічної точки зору) поєднання договорів кредиту та застави. Основна сума — це тіло кредиту, а додаткова сума це плата за користування грошима. З точки зору цивільного права, це не заставні відносини. За певних обставин може виникнути питання щодо визнання такого правочину удаваним. Оскільки у сторін насправді не було мети — передати відповідні майнові права і отримати за це винагороду, з одного боку, та сплатити кошти і використовувати результат творчої діяльності — з іншого.

Головною перевагою такої конструкції перед класичною заставою є відсутність будь-яких ускладнень при зверненні стягнення (оскільки особа — фактичний заставодавець, не є власником майна), а тому відсутня потреба у його відчуженні.

³ Зазвичай під фактичною заставою розуміють договір зворотної купівлі-продажу нерухомості.

Однак відповідна конструкція має певні недоліки. Так, особа не може повторно передати відповідні права в заставу, також, не скориставшись можливістю повернути свої права, особа їх втрачає (на відміну від застави, коли особа в будь-який час до реалізації майна може виконати основне зобов'язання і припинити право застави).

Підсумовуючи вищенаведене слід зробити висновок, що закріплення у вітчизняному заставному праві диспозитивних норм, які дозволяли б сторонам регулювати відносини щодо звернення стягнення на предмет застави, дозволило б ефективніше використовувати інститут застави у цивільному обігу.

Ми пропонуємо закріпити в законодавстві такі способи звернення стягнення (а також можливість

вибору сторонами в договорі відповідного способу) на майнові авторські та суміжні права, як:

- а) переуступка відповідних прав заставодержателю;
- б) реалізація відповідних прав з публічних торгів;
- в) передання відповідних прав організаціям колективного управління правами, при якому вигодонабувачем стає заставодержатель. ◆

Список використаних джерел:

1. Евдокимова В. Н. Что надо знать, заключая договор о залоге исключительных прав / В. Евдокимова // Изобретательство. — 2007. — Т. 7. — № 8. — С. 6-15.
2. Липчик Д. Авторское право и смежные права / Д. Липчик. — М.: Ладомир; Издательство ЮНЕСКО, — 2002. — 788 с.
3. Майданик Р. А. Доверительное управление имуществом авторскими и смежными правами в Украине / Р. А. Майданик // Альманах цивилистики : сборник статей. Вып. 2 / Под ред. Майданика Р. А. — К. : Алерта ; КНТ ; Центр учебной литературы, 2009. — С. 96-113.
4. Прокофьев С. В. Правовое регулирование ипотеки (залога недвижимости) в российском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 : Москва, 2000. — 248 с.
5. Рудченко Ю. Кредит під заставу торговельної марки // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2006. — № 2 (28). — С. 63-69.
6. Рузакова О. Договор залога исключительных прав // Интеллектуальная собственность. Авторское право и смежные права. — 2. — 2008. — С. 4-14.
7. Рузакова О. Обращение взыскания на интеллектуальную собственность / О. Рузакова [Электронный ресурс] // Режим доступа к ресурсу : <http://www.director-info.ru/article.aspx?id=12884&iid=496>
8. Тверезенко О. Договір застави майнових прав інтелектуальної власності : загальні положення / О. Тверезенко // Теорія і практика інтелектуальної власності. — 2010. — № 2 (52). — С. 57-66.
9. Ястребов С. В. Особенности залога исключительных прав / С. В. Ястребов // Вестник Северо-Кавказского государственного технического университета. — 2006. — № 3. — С. 123-125.